

ключыў спецыяльную дамову паміж Беларускім і Альдэнбургскім універсітэтамі, падключыў да выканання свайго праекта навукоўцаў з Цэнтра сацыялагічных і палітычных даследаванняў БДУ пад кіраўніцтвам прафесара Д. Ротмана.

Прафесар Г. Генчэль стаў ініцыятарам правядзення на XIV Міжнародным з'ездзе славістаў у Охрыдзе (Македонія, верасень 2008 г.) спецыяльнага тэматычнага блока "Беларуская трасянка і ўкраінскі суржык", прысвечанага феномену трасянки ў еўрапейскіх мовах. Першапачаткова ласкавая (на матэрыяле толькі беларускай моўнай сітуацыі) праблема стала набываць агульнаеўрапейскае значэнне, паколькі сёння ў многіх краінах адбываецца англаамерыканская моўная экспансія, пачынаюць выяўляцца тэндэнцыі трасянкавасці на ўзроўні літаратурнай і дыялектнай інтэрферэнцыі, сваёй і іншай мовы, што "навязваецца" часам і абставінамі сусветнай глабалізацыі.

Навукова-даследчы праект прафесара Г. Генчэля дазволіў прыцягнуць да яго выканання такіх першапачаткова студэнтаў, а цяпер ужо і аспірантаў Альдэнбургскага і Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэтаў, як Н. Краўчанка, Ю. Кацюра, Н. Яненка, А. і У. Лянкевічы і інш. Гэты праект выклікаў цікавасць і ў нямецкіх супрацоўнікаў і студэнтаў-славістаў Альдэнбургскага ўніверсітэта, для апошніх сталі чытацца спецыяльныя курсы па беларускай мове, створана некалькі вучэбных дапаможнікаў па беларускай мове і літаратуры.

Герд ГЕНЧЭЛЬ,
Патрык ЦЭЛЕР

ЗМЕШАНАЕ МАЎЛЕННЕ, ЗМЕШАНЫ ДЫСКУРС, МОЎНЫЯ ТЫПЫ

БЕЛАРУСКАЯ І РУСКАЯ МОВЫ І ЗМЕШАНАЕ МАЎЛЕННЕ Ў БЕЛАРУСКІХ СЕМ'ЯХ

У лінгвасацыялагічным даследаванні, заснаваным на апытанні каля 1200 рэспандэнтаў, Герд Генчэль і Бернгард Кітэль [Hentschel G., Kittel B. 2011] паказалі, што паводле самаацэнкі апыта-

Патрык Цэлер закончыў аддзяленне славістыкі Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага (2007), дзе і працуе навуковым супрацоўнікам кафедры славістыкі. Кола навуковых інтарэсаў: моўныя кантакты, фанетыка і фаналогія, псіхалінгвістыка. Мае навуковыя публікацыі.

Выкананне адзначанага праекта прадвызначыла і тэматыку далейшага навуковага супрацоўніцтва лінгвістаў дзвюх краін, у поле зроку якіх трапілі праблемы запазычвання германскай лексікі ўсходнеславянскімі і іншымі славянскімі мовамі, вызначэнне часу, моўных і пазамоўных прычын гэтага працэсу, асаблівасцей засваення слоў нямецкага паходжання на ўзроўні вуснага маўлення і слоўнікавай фіксацыі ў старажытнасці і ў нашы дні. Дзякуючы нястомнай пошукавай працы і навуковай празорлівасці прафесара Герда Генчэля да беларусазнаўчай праблематыкі падключаюцца ўсё новыя і новыя даследчыкі, пашыраюцца і паглыбляюцца далягляды славітычных кантактаў, адбываецца ўзаемаўзбагачэнне сучасных беларусістыкі і германістыкі.

На рабочым сталі прафесара Герда Генчэля – новыя артыкулы і манаграфічныя апісанні праблем міжмоўных кантактаў. Ужо цэлая каманда навукоўцаў з Германіі пад яго кіраўніцтвам прыязджае ў жніўні 2013 г. на XV Міжнародны з'езд славістаў у Мінск. Няма сумнення, што і ў далейшым намаганнямі альдэнбургскага славіста і беларусіста будзе папаўняцца скарбніца сумесных дасягненняў беларускіх і нямецкіх лінгвістаў.

Мікалай ПРЫГОДЗІЧ,
доктар філалагічных навук, прафесар,
Алена ПРЫГОДЗІЧ,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

Актуальная тэма

Светлай памяці Фёдара Піскунова, які шчыра любіў беларускую мову.

ных беларусаў руская мова і беларуска-рускае змешанае маўленне (БРЗМ) – абсалютна даміноўныя "першасныя мовы выкарыстання" пры вуснай камунікацыі беларусаў, у той час як беларуская мова адыгрывае маргінальную ролю (с. 116). Аналагічная карціна назіралася і пры апытанні аб мове першаснай сацыялізацыі (с. 114); "роднай мове"; з крыху больш высокім значэннем для беларускай мовы і крыху мен-

шым значэннем для рускай мовы, давалася другарадная ацэнка; самым жа высокім узроўнем характарызавалася БРЗМ. З іншага боку, як паказала даследаванне (с. 121 – 125), беларуская мова разглядаецца многімі як перспектыва “далейшага выкарыстання”, у тым ліку і ў сям’і. Тым не менш руская мова і асабліва БРЗМ, паводле ацэнкаў рэспандэнтаў, – прыярытэтныя. Акрамя таго, кожны трэці апытаны заявіў, што ніколі не карыстаўся беларускай мовай, і толькі кожны восьмы ці адзін з чатырнаццаці не выкарыстоўваў БРЗМ ці рускую мову. Узнікае пытанне, як беларуская, руская мовы і БРЗМ канкрэтна размяркоўваюцца ў камунікацыі сем’яў, што канчаткова можа вырашыцца не праз апытанне, а дзякуючы колькаснаму аналізу лінгвістычнага корпуса.

Сям’я разам з вузкім колам сяброў, на думку многіх даследчыкаў [гл. Запрудскі С. 2007, Лисковец И. 2003] адзначанай праблематыкі, – адзін са складнікаў трасянку*, Гэты з негатыўнай канатацыяй тэрмін адносіцца да “народнай катэгорыі”, якая па-рознаму выкарыстоўваецца ў вузкім і шырокім значэнні [гл. Запрудскі С. 2009], і да гэтага часу не атрымаў колькі-небудзь здавальняльнай дэфініцыі**. Намі замест тэрміна “трасянка” выкарыстоўваецца нейтральнае БРЗМ. Наконт дыферэнцыяцыі гэтых тэрмінаў можна адзначыць наступнае: выказванне, у ідэале добра сфармуляваны сказ, з’яўляецца беларуска-рускім змешаным маўленнем, калі яно ўтрымлівае граматычныя і / або лексічныя морфы і / або морфасінтаксічны і / або сінтаксічны ўзор, якія класіфікуюцца як спецыфічна беларускія і спецыфічна рускія. Істотныя два аспекты: па-першае, разглядаюць

ца структурныя ўзроўні першай артыкуляцыі з пункту гледжання Андрэ Марцінэ. Гукавая, г. зн. фанетычная і фаналагічная***, форма выказвання выказвання (паводле А. Марцінэ, гэта другая артыкуляцыя) не мае першаснага значэння. Варта адзначыць, што многія беларусы, асабліва адукаваныя, гавораць на “культываванай рускай”, тым не менш па тыпе і вымаўленні выразна выяўляецца беларуская фанетычная інтэрферэнцыя. І гэта, зразумела, не можа разглядацца як БРЗМ. Па-другое, дэфініцыя акрэслівае БРЗМ у вузкім значэнні, умовай якога з’яўляецца “інтрасентэнцыяльны” абмен элементамі, канструкцыямі і прыметамі (на больш глыбокіх узроўнях, чым фанетыка і фаналогія) з абедзвюх кантактных моў, беларускай і рускай. Акрамя таго, запісы (як будзе паказана ў далейшым на корпусе) могуць змяняцца ў хуткай паслядоўнасці такімі, якія інтрасентэнцыяльна не паказваюць ніякага абмену. Гэтыя інтрасентэнцыяльныя абмены могуць разумецца як БРЗМ у шырокім значэнні, г. зн. як змешаны дыскурс.

БРЗМ выступае прадметам навукова-даследчага праекта, які ажыццяўляецца вучонымі Альдэнбургскага (Германія) і Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэтаў****. У рамках гэтай працы для БРЗМ былі складзены два карпусы дадзеных. Першы і найбольш актуальны для дадзенага даследавання корпус створаны на матэрыяле вуснага маўлення ў беларускіх сем’ях. Сацыялінгвістычнае апытанне праводзілася ў тых жа месцах, што і ў Г. Гэнчэля і Б. Кітэля [Hentschel G., Kittel B. 2011, 108]****. На кожным з сямі аб’ектаў (Акцябрскі, Баранавічы, Хоцімск,

* Канкрэтнага вызначэння тэрміна для змешанага маўлення ў Беларусі няма. Паводле Г. Цыхуна, “тэрмін *трасянка* пайшоў ад назвы корму для буйной рагатай жывёлы” [гл. Цыхун Г. 1998].

** Прыкладную дэфініцыю паводле сацыялінгвістычнага крытэрыю знаходзім у І. Ліскавец (2009), якая бачыць трасянку ў змешаным маўленні тых беларусаў, што не могуць гаварыць на “чыстай” беларускай або “чыстай” рускай мове. З гэтым вызначэннем не пагаджаецца Г. Гэнчэль [Hentschel G. 2013, 72]. Па-першае, такое вызначэнне, як трасянка, або БРЗМ, – гэта паказчык недастатковай адукацыі: натуральна, адукаваная частка беларусаў карыстаецца адной з дзвюх даміноўных літаратурных моў або іх побытавымі варыянтамі. Па-другое, і гэта важней, такое разуменне абмяжоўвае погляд на сутнасць БРЗМ. Таксама важна адзначыць, што руская мова і БРЗМ для многіх носбітаў існуюць як альтэрнатыўны код. Іншую характарыстыку, якая ў цэлым не з’яўляецца дэфініцыяй, прапанаваў Н. Мячкоўская [Мечковская Н. Б. 2002, 127], яна сцвярджае, што трасянка – гэта “кангламерат ідыялектаў”, “мноства стыхійна і па-рознаму русіфікаваных варыянтаў нацыянальнай мовы” (увогуле так можна гаварыць пра любую мову або яе варыянты). Крытычнае стаўленне да гэтага пункту гледжання, у прыватнасці да індывідуальна-спантаннага змешвання ў маўленні, выказваюць Г. Гэнчэль [Hentschel G. 2013] і П. Цэлер [Hentschel & Zeller i.Vb.].

*** Важнай з’яўляецца марфанемічная рэпрэзентацыя морфаў і словаформаў. У той час як бел. *будзеш* і рус. *будешь*, нягледзячы на адрозненні ў інтэрвакальнай пазіцыі зычных [дз’] і [д’], разглядаюцца як агульныя формы, то бел. *будзе* і рус. *будет* інтэрпрэтуюцца як дзве спецыфічныя моўныя формы. Вырашальнае значэнне мае адрозненне гукі канчатка-Найўнасць фінальнага [т] у рускай форме і яго адсутнасць у беларускай – феномен фаналагічнай рэпрэзентацыі марфемнага канчатка, г. зн. марфанемічная рэпрэзентацыя, гэта не фанетычнае адрозненне паміж дзвюма мовамі.

**** Праект «Трасянка ў Беларусі – змешаная варыянтнасць» як прадукт беларуска-рускіх моўных кантактаў. Моўнае структураванне, сацыялінгвістычныя механізмы ідэнтыфікацыі і сацыяэканоміка мовы», выконваецца славістам Гердам Гэнчэлем і сацыёлагам Бернгардам Кітэлем (цяпер працуе ў Вене) пры супрацоўніцтве з Давідам Ротманам (Цэнтр сацыялагічных і палітычных даследаванняў БДУ) і Сяргеем Запрудскім (кафедра гісторыі беларускай мовы БДУ). Гэты праект фінансуецца фондам Volkswagen-Stiftung у межах праграмы “Адзінства ў разнастайнасці”. Сайт праекта знаходзіцца па адрасе <http://www.trasjanka.usi-oldenburg.de>.

**** Гэта адносіцца, за выключэннем г. Баранавічы, да матэрыялаў маўлення адной сям’і, у апытанні Г. Гэнчэля і Б. Кітэля [Hentschel G., Kittel B. 2011] Баранавічы заменены на суседні Слонім.

Мінск, Рагачоў, Шаркаўшчына, Смаргонь) апытанні праводзіліся сярод членаў адной сям'і, а таксама іх сяброў, былі транскрыбіраваны і ідэнтыфікаваны граматычныя і марфалагічныя формы (беларускія, рускія, змешаныя, гібрыдныя – гл. далей). Агульны аб'ём корпуса складае прыблізна 212 000 словаформаў, у сярэднім па 30 000 на горад. У апытанні ўдзельнічалі 129 рэспандэнтаў*. Тым не менш для аналізу былі адабраны толькі 70 “цэнтральных”, якія даюць матэрыял у мінімальным аб'ёме 500 словаформаў (што адпавядае прыкладна 100 выказванням – гл. далей). Яны адпавядаюць прыблізна 97% матэрыялу, хоць, зразумела, у кожным выпадку з рознай ступенню дакладнасці.

Вядома ж, праблематычна зрабіць пэўныя абагульненні, якія мелі б універсальную заканамернасць для БРЗМ, калі ў сямі аб'ектах улічваецца толькі адна сям'я ці “сямейны кантэкст”. Найперш варта адзначыць, што абагульненні цалкам магчымыя, калі адпаведныя з'явы назіраюцца ва ўсіх сямі месцах /сямейных кантэкстах аднолькава раўнамерна, або калі лакальныя адхіленні ад узору тлумачацца дыялектнымі адметнасцямі. Акрамя таго ў якасці інстанцыі-кантралёра выступае корпус з так званых адкрытых інтэрв'ю, “корпус інтэрв'ю”. Гэтыя інтэрв'ю (як сацыялінгвістычнае даследаванне), праведзеныя ў тых жа месцах (за выключэннем Мінска, гл. спасылку 7), сталі асновай першаснага кваліфікацыйнага навуковага даследавання [параўн. у Kittel B., Lindner D. 2011], хоць рэспандэнты ў закрытых інтэрв'ю, што знаходзяцца ў аснове даследавання Г. Гэнчэля і Б. Кітэля (2011), выкарыстоўваюць БРЗМ як першаснае камунікатыўнае асяроддзе. З гэтых інтэрв'ю былі затранскрыбіраваны і ідэнтыфікаваны фрагменты, блізкія да БРЗМ, якія маюць месца ў сямейным корпусе**. Істотны той факт, што апытаныя рэспандэнты не мелі ніякага дачынення да сем'яў, дзе праводзіліся запісы вуснага маўлення. Акрамя таго, яны не былі знаёмыя паміж сабой. Гэты корпус налічвае

каля 170 000 словаформаў і змяшчае маўленчыя звесткі ад 54 рэспандэнтаў.

Для наступнага аналізу сямейны корпус з'яўляецца прыярытэтным, і толькі ў заключэнні робіцца параўнанне яго з корпусам інтэрв'ю.

ПРА МОЎНЫ МАТЭРЫЯЛ СЯМЕЙНАГА КОРПУСА

У Еўропе выразнае адрозненне моў праводзяць Яханэс Бехерт і Вольфганг Вільдген [Bechert J., Wildgen W. 1991, 12] часткова (г. зн. у дыялектным кантынууме, як у іншамоўным, так і ў славянскім) дзякуючы распаўсюджанню і выкарыстанню надрэгіянальных літаратурных моў з пачатку сучаснай эпохі. У змешаным маўленні, у якім спалучаюцца элементы і структуры дзвюх падобных і генетычна цесна звязаных моў, такіх, як беларуская і руская, а не толькі літаратурная мова, а таксама арэальныя і/або сацыяльныя субварыянты, такое адрозненне сёння не з'яўляецца трывіяльнай задачай. Так, Адам Супрун [Супрун А. Е. 1987, 16] выказвае шкадаванне з нагоды адсутнасці крытэрыяў для дакладнага колькаснага аналізу адрозненняў паміж беларускай і рускай мовамі. Апісаць моўныя адрозненні без тэарэтычна абгрунтаванай метадыкі немагчыма. Для ацэнкі звестак корпуса намі быў распрацаваны метады аналізу – вылучэнне фанетыкі і больш глыбокіх структурных узроўняў [гл. Hentschel G. 2008, 179 – 188]. Для класіфікацыі звестак (асабліва морфаў, словаформаў) паводле выпрацаванай метадыкі былі выкарыстаны азначэнні ‘беларускі’, ‘рускі’, ‘агульны’, ‘гібрыдны’ ў звычайным аднакосці. Так, напрыклад, паводле гэтай класіфікацыі ‘беларускі’ неабходна разумець як “беларускі ў агульнапрынятым значэнні”. Варта падкрэсліць таксама, што пры класіфікацыі ‘беларускі’, ‘рускі’, ‘агульны’*** і ‘гібрыдны’ размова ідзе не пра этымалогію, а пра кваліфікацыю структурнай блізкасці адпаведных формаў адной з дзвюх моў або абедзвюх адначасова, для якіх выкарыстоўваецца

* Выбар сем'яў рабіўся С. Запрудскім, за выключэннем г. Баранавічы, адкуль матэрыял для пілотнага праекта быў падрыхтаваны непасрэдна Г. Гэнчэлем і С. Тэш [Hentschel G., Tesch S. 2006]. Пад кіраўніцтвам С. Запрудскага студэнтамі БДУ былі праведзены апытанні ў іншых месцах аб'ектах. Усім адзельнікам мы выказваем сваю падзяку.

** Спачатку гатоўнасць рэспандэнтаў карыстацца БРЗМ на пачатку аднагадзіннага інтэрв'ю была невысокай. У асноўным размова з незнаёмымі інфармантамі адбывалася на рускай мове і ніколі на беларускай. Мінск не ўлічваўся ў корпусе інтэрв'ю, таму што ў мясцовых рэспандэнтаў не ўдалося выклікаць жадання карыстацца БРЗМ.

*** Вызначэнне “агульны” трэба разумець як “індыферэнтны”. Іншым разам агульнасць відавочная. Напрыклад, ужыванне займенніка *я* ў беларускай і рускай мовах не мае адрозненняў. Калі ж, напрыклад, лакатыўная форма назоўніка <(на) *кухні*> разглядаецца як “агульнае”, то гутарка, хутчэй за ўсё, вядзецца пра індывідуальнасць. Паколькі (паводле выбранага алгарытму) вакальная рэдукцыя як чыста фанетычны феномен для вызначэння марфалагічнага сродку беларускай або рускай мовы з'яўляецца ірэлевантнай, канчатка адназначна не інтэрпрэтуецца. З аднаго боку, гутарка магла б ісці пра марфалагічны канчатка -і, які сустракаецца ў беларускай і рускай мовах у другім скланенні (назоўнікі на -а) пасля палатальных зычных. З другога боку, гутарка можа ісці пра рэдукаваную фанетычную рэалізацыю -і як марфалагічнага канчатка -е. У такіх сумнеўных выпадках выбіралася “больш асыярожная”, “агульная” інтэрпрэтацыя. Такім чынам, форма <*кухні*> не адносілася ні да адной з дзвюх моў.

ца тэрмін *comparationis** – “эталон параўнання”, “крытэрыі параўнання”.

Традыцыйнае азначэнне “білінгвальны”, пад якім большасць беларусаў разумее змяшэнне дзвюх асобных моўных сістэм з наступным выкарыстаннем у маўленні, з пункту гледжання псіхалогіі і псіхалінгвістыкі памылковае. Як лічыць Герд Генчэль [Hentschel G. 2013, 60 – 62] услед за Ярон Матрас [Matras Y. 2009], гэтае моўнае спаборніцтва многіх моўцаў у Беларусі, уласна кажучы, не білінгвальнае, а мана-лектальна-змешанае. Гэта значыць, што найперш многія беларусы ўжываюць варыянт БРЗМ. Здольнасць выкарыстоўваць на практыцы ў маўленні адну з дзвюх “нацыянальных моў” (беларускую або рускую) развілася ў такіх выпадках толькі падчас навучання ў школе – часам больш, часам менш. На гэтым фоне БРЗМ можна лічыць індывідуальным, разам з беларускім і рускім, трэцім кодам, які, тым не менш, атрымаў больш шырокае распаўсюджанне ў параўнанні з першым і часткова выкарыстоўваецца таксама і сёння. У адрозненне ад традыцыяналісцкай пазіцыі многіх беларускіх мовазнаўцаў, якія, не ў апошнюю чаргу, самі знешне не выяўляюць сваю нарматыўную арыентаванасць, і многіх так званых моўных нацыяналістаў (з беларускага і рускага бакоў), БРЗМ узнікае ў індывідуума, які перажывае моўную сацыялізацыю паводле вышэй адзначанай схемы, а не ў выніку недастатковай кампетэнцыі ў моўнай норме. Яны ўтвараюць, згодна з Ярон Матрас [Matras Y. 2009], базісны інвентар моўных магчымасцей з рускай і беларускай моў (з уключэннем дыялектаў), які можа быць выкарыстаны ў кожным канкрэтным выпадку камунікацыі, калі няма ўласнага жадання абмежаваць у маўленні рускую і беларускую мовы. Такім чынам, адбываецца выбар аднаго з трох варыянтаў: з аднаго боку, БРЗМ або руская “рэстрынганая” (абмежаваная), ці беларуская мова, з другога боку. Гэты выбар, усвядомлены або неўсвядомлены, залежыць ад звычайных фактараў для так званай функцыянальнай змены кода: сумоўца, прадмет дыскурсу, месца камунікацыі, канверсатыўная стратэгія (“we-code, they-code”) і шмат іншага [гл. Hentschel G., Kittel B. 2011, 123ff]. Асобныя індывідуумы могуць ізаляваць абедзве “прызнаныя” мовы з

агульнага інвентару БРЗМ непасрэдна ў маўленні, зразумела, у большасці выпадкаў па-рознаму, ад “зусім не” ці “слаба” да “добра” ў адносінах да мовы, затым рускую, ці дзве мовы, потым беларускую мову. Апошнія залежыць, натуральна, ад адукацыі, аднак адначасова можа залежаць і ад таго, якія моўныя прыярытэты былі ў таго ці іншага індывідуума пасля заканчэння сярэдняй школы. “Добрая” руская мова (а радзей таксама “добрая” беларуская мова) і БРЗМ могуць у прынцыпе суіснаваць.

Фактычны матэрыял корпуса падаецца ў спрошчанай транскрыпцыі, сімвалы якой карэлююцца з навуковай транслітарацыяй: Гэтая транскрыпцыя дыферэнцыруе толькі асноўныя фонавыя адрозненні паміж дзвюма мовамі**. Адзінкі корпуса прыводзяцца ў вострых дужках <...> і вылучаюцца ў тэксце курсівам. Моўныя адзінкі з дзвюх стандартных моў, як звычайна, транслітараюцца і падаюцца курсівам (без дужак). Адзначыўшы прынцыпы класіфікацыі, пераходзім да аналізу сабранага матэрыялу.

Паводле А. Супруна [Супрун А. Е. 1987, 16], толькі 10 – 20% слоў у беларускім тэксце (хутчэй словаформы) “поўнасьцю” адрозніваюцца ад рускамоўных слоў. Як ні праводзілі б гэты падлік і адпаведна інтэрпрэтацыя эпітэта *поўнасьцю, цалкам*, усё ж у цэлым заўважаецца высокі ўзровень агульных слоў (лексем) і шырокі склад агульных марфалагічных сродкаў, што пацвярджаецца і наяўнасцю значнай колькасці такіх “агульных” словаформаў у вышэй згаданай класіфікацыі лексічных адзінак падрыхтаванага намі корпуса.

Марфалагічныя словаформы***.

	колькасць	%
‘беларускія’	39 283	18,5
‘рускія’	60 476	28,5
‘агульныя’	106 907	50,4
‘гібрыдныя’	4 267	2,0
іншыя	1 346	0,6
усяго	212 279	100,0

З табліцы відаць, што фактычна палова словаформаў адносіцца да ‘агульных’. Другую па велічыні групу ўтвараюць ‘рускія’ словаформы, амаль тры з дзесяці. Трэцюю па колькасці групу складаюць ‘беларускія’ словаформы – толькі дзве з дзесяці. Колькасць марфалагічна-гібрыдных словаформаў адносна невялікая – усяго

* Пра субварыянтнасць як вынік уплыву беларускіх дыялектаў або рускага прастамоўя гутарка вядзецца толькі тады, калі параўнанне формы ў канкрэтным значэнні / функцыі з літаратурнай мовай не было вычарпальным і калі ёсць указанне, што інфармант знаходзіцца пад моцным уплывам менавіта гэтай субварыянтнасці. Пра гэтую праблему гл. у Г. Генчэля [Hentschel G. 2008, 181 – 185].

** Сістэматычна адрозніваліся, напрыклад, іканне / еканне / яканне; цеканне / дзеканне / палатальныя [т’ / д’]; палаталізацыя ці непалаталізацыя канкрэтных зычных, напрыклад, <р> / <ч> / <ш> vs. <рe / чe / шe>; фрыкатывны або выбухны <h> / <g> [гл. Hentschel G. 2008, 179f].

*** Фанетычныя крытэрыі не ўлічваюцца пры невыразным вымаўленні.

толькі дзве з сотні*. Амаль адзін працэнт словаформаў адносяцца да 'іншых'**.

Звычайна вар'іруюцца 'беларускія' і 'рускія', а таксама 'гібрыдныя' словаформы. 'Агульныя' словаформы, як правіла, такіх змяненняў не маюць. Зразумела, ёсць і некаторыя выключэнні. У якасці прыкладу можна прывесці беларускае *тут*, якое функцыянуе паралельна з рус. *тут* і *здесь*, і 'агульнае' <*тут*> з рус. <*здесь*> [гл. Hentschel G. i. Dr.].

Працяг будзе.

Пераклад з нямецкай мовы
М. Прыгодзіча і А. Прыгодзіч.

Спіс літаратуры

- Bechert, J., Wildgen, W. 1991. Einführung in die Sprachkontaktforschung. Darmstadt.
- Цыхун, Г. 1998. Трасянка як аб'ект лінгвістычнага даследавання. У: Беларуская мова ў 2-й палове XX ст. Мінск, 83 – 89.
- Hentschel, G. 2008. Zur weißrussisch-russischen Hybridität in der weißrussischen „Trasjanka“. In: Kosta, P., Weiss, D. (eds.) Slavistische Linguistik 2006/2007 [= Slavistische Beiträge 464]. München, 169 – 219.
- Хентшель, Г. 2013. Белорусский, русский и белорусско-русская смешанная речь. В: Вопросы языкознания 1/2013, 53 – 76.
- Hentschel, G. i. Dr. On the systemicity of Belarusian-Russian Mixed Speech: the redistribution of Belarusian and Russian variants of functional words. In: Hentschel, G., Taranenko, O., Woolhiser, C., Zaprudski, S. (eds.) Studies on Belarusian Trasjanka and Ukrainian Suržyk as results of Belarusian- and Ukrainian-Russian language contact (Papers from a conference, Oldenburg, June 15th–18th 2007). Frankfurt/M. (Знаходзіцца ў друку.)
- Hentschel, G., Kittel, B. 2011. Weißrussische Dreisprachigkeit? Zur sprachlichen Situation in Weißrussland auf der Basis von Urteilen von Weißrussen über die Verbreitung „ihrer Sprachen“ im Lande. In: Wiener Slavistischer Almanach 67, 107 – 135.
- Hentschel, G., Tesch, S. 2006. „Trasjanka“: Eine Fallstudie zur Sprachmischung in Weißrussland. In: Stern, D., Voss, Chr. (eds.) Marginal linguistic identities. Studies in Slavic contact and borderland varieties. Wiesbaden [= EuroLinguistische Arbeiten, Bd. 2], 213 – 243.
- * Гэта можа здацца, на першы погляд, дзіўным, але робіцца зразумелым, калі ўлічыць наступнае: 'гібрыдныя' словаформы ахопліваюць, як правіла, дзве спецыфічныя марфемы – беларускую і 'рускую'. Абсалютная большасць словаформаў мае ці толькі адну марфему, ці дзве, хоць сустракаюцца (і неаднойчы) толькі спецыфічна 'беларуская' або 'руская', і 'агульная' марфема. Калі параўноўваць толькі словаформы з дзвюма спецыфічнымі марфемамі, то 'рускія' сустракаюцца часцей, чым 'гібрыдныя', а апошнія часцей, чым 'беларускія' [гл. Hentschel G. 2013, 63 і падрабязна Tesch S. i. Vb.].
- ** Па-першае, гэтая невялікая колькасць словаформаў, якія марфалагічна судносяцца з польскай або ўкраінскай мовамі. Па-другое, гэта ў большасці сваёй няпоўныя, "сапсаваныя" словаформы. Да трэцяй, колькасца найбольшай групы, адносяцца "невядомыя" словаформы, якія не фіксуюцца ў спецыяльных слоўніках (літаратурных або дыялектных) і дыялекталагічных атласах, а таксама ўвогуле не былі вядомыя інфарматарам, што карысталіся беларускай або рускай мовамі.
- Hentschel, G., Zeller, P. i. Vb. Belarusians' pronunciation: Belarusian or Russian? On the role of Belarusian-Russian mixed speech (eingereicht in Russian Linguistics). (Рыхтуецца да публікацыі.)
- Kittel, B., Lindner, D. 2011. Der soziale Hintergrund von Sprachwahlen in Belarus. Eine sprachsoziologische Analyse der „gemischten Rede“. In: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 63, 623 – 647.
- Kittel, B., Lindner, D., Tesch, S., Hentschel, G. 2010. Mixed language usage in Belarus. The sociostructural background of language choice. In: International Journal of the Sociology of Language 5, 47 – 71.
- Курцова, В. 2010. Беларускаяе дыялектнае маўленне: новыя лексічныя сродкі, іх лінгвістычны статус грамадска-аэнка. У: Анісім, А. (рэд.) Матэрыялы канферэнцыі "Сучасны стан беларускай мовы і дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў па яго паляпшэнні". Мінск, 18 – 31.
- Кузнецова, А. И. 1973. Количественная оценка билингвизма в Коми АССР и зависимость ее от социальных факторов. В: Теоретические и экспериментальные исследования в области структурной и прикладной лингвистики 6, 134 – 144.
- Лісковец, И. 2002. Трасянка: происхождение, сущность, функционирование. В: Антропология. Фольклористика. Лингвистика. Вып. 2, 329 – 343.
- Лісковец, И. 2003. Новые языки новых государств: явления на стыке близкородственных языков на постсоветском пространстве. Беларусь. <http://www.eu.spb.ru>.
- Liskovets, I. 2009. Trasjanka: A code of rural migrants in Minsk. In: International Journal of Bilingualism 13, 396 – 412.
- Matras, Y. 2009. Language contact. Cambridge.
- Мечковская, Н. Б. 2002. Язык в роли идеологии: национально-символические функции языка в белорусской языковой ситуации. В: Gutschmidt, K. (Hrsg.) Möglichkeiten der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart. Dresden, 123 – 141.
- Пазыняк, З. 2007. Нацыянальныя каштоўнасці. Варшава.
- Schroeder, B. 2004. Sprachen, Einstellungen und nationale Selbstidentifikation. Zum Problem der Identitätsfindung in der Republik Belarus. Dissertation der Universität Bochum. (Zugriff: 29.10.2011 auf <http://www-brs.ub.ruhr-unibochum.de/netahtml/HSS/Diss/SchroederBrittal/diss.pdf>).
- Сямешка, Л. 1998. Сацыялінгвістычныя аспекты функцыянавання беларускай літаратурнай мовы ў другой палове XX ст. У: Лукашанец А., Прыгодзіч М., Сямешка Л. (рэд.), Беларуская мова. Ополе, 25 – 54.
- Stolz, Th. 2003. Not quite the right mixture: Chamorro and Malti as candidates for the status of mixed language. In: Matras Y., Bakker P. (eds.) The mixed language debate. Theoretical and empirical advances. Berlin, 270 – 315.
- Супрун, А. Е. 1987. Содержание обучения русскому языку в белорусской школе. Минск.
- Tesch, S. i. Vb. Syntagmatische Aspekte der gemischten weißrussisch-russischen Rede: Kodemischung, Kodewechsel und verwandte Phänomene. (Рыхтуецца да публікацыі.)
- Woolhiser, C. 2005. Political borders and dialect convergence/divergence in Europe. In: Auer P., Hinskens F., Kerswill P. (eds.) Dialect change: convergence and divergence in European languages. Cambridge, 236 – 262.
- Zaprudski, S. 2007. In the grip of replacive bilingualism: the Belarusian language in contact with Russian. In: International Journal of the Sociology of Language 183, 97 – 118.
- Запрудскі, С. 2009. Некаторыя заўвагі аб вывучэнні "трасянікі", або Выклікі для беларускіх гуманітарных навук. У: ARCHE 11-12 (2009), 157 – 200.

Аўтары ахвяруюць ганарар на развіццё часопіса.